

'Rappiotaiteen' jäljillä

Kuinka tunnistetaan indoktrinaatio eli "aatteen istutus" taiteessa, tieteessä ja nykymediassa? Tai havaitaan johdonmukainen vaikeaminen, jota poliittinen, taloudellinen tai tieteellinen sensuuri tuottaa? Viime vuosisadan räikeimmät sensuurijärjestelmät Euroopassa ovat hyvin tunnettua historiaa, mutta niiden piiloisen (jälki)vaihtuksen tutkimus on edelleen ajankohtaista. Esimerkiksi keskustelu suomalaisen akateemisen eliitin ja tiedepoliittikan saksalaismielisyydestä 1920–1930-luvuilla on vielä nuorta. Nyky-Saksassa kriittisellä tutkimuksella on pidemmät juuret. Viime vuosina on tehty tärkeitä avauksia myös taiteentutkimuksessa.

Freie Universität Berlinissä on toiminut vuodesta 2002 tutkimushanke *Entartete Kunst*, 'Rappiotaide'. Nimi viittaa Hitlerin kolmannen valtakunnan viralliseen kulttuuripoliittikkaan, joka tuomitsi muun muassa kokeilevan taiteen suuntauksukset (kuten ekspressionismin, dadan ja surrealismien) vedoten uusiin taideihanteisiinsa ja rotuoppeihin. Sotienvälinen sensuuri kulminoitui näyttelykampanjaan *Entartete Kunst* vuonna 1937. Näyttelyissä esiteltiin varoittavana esimerkkinä kuvataidetta, joka kampanjan jälkeen tuhottiin tai myytiin ulkomaille. Seuraukset olivat mer-

kittäviä, sillä sensuuri kohdistui tuhansiin taiteilijoihin ja kymmeneen tuhansiin teoksiin.

FU Berlinin hankkeen dynamot, tohtorit Meike Hoffmann ja Andreas Hüneke, kertovat haastattelussa taidehistorian yksikössä, että projektissa yhdistyvät tutkimus ja opetus laajaan yhteistyöhön eri organisaatioiden kanssa. Hoffmann ja Hüneke ovat 1900-luvun alun avantgarden asiantuntijoita, joiden työskä on ajassa kiinni. Jo kansainvälinen sopimus kolmannen valtakunnan takavarikoimien teosten löytämiseksi ja tunnistamiseksi (Washington Principles 1998) edellyttää erityistä asiantuntemusta ja koulutusta. Muun muassa tähän tarpeeseen vastaa FU Berlinissä 2011 aloitettu alkuperän tutkimuksen koulutus, *Provenienz-forschung*. Se yhdistää taiteentutkimusta, poliittista historiaa, oikeustiedettä ja taidekaupan tuntemusta.

Hankkeen näkyvänä ytimenä on Hüneken taannoin aloittama ja nyt avoimesta verkosta löytyvä arvokas tietokanta natsien sensuroimista teoksista ja niiden vaiheista tuhoisien näyttelyiden jälkeen. Tietoa karttuu: hankkeen asiantuntijat olivat avainasemassa tunnistettaessa vuonna 2010 metrotyömaan kaivauksissa Berliinin Mittestä löytyneitä veistoksia. Ne osoittautuivat 'rappiotaide'-kampanjan aikana Saksan museoista poistetuiksi teoksiksi, jotka luultiin jo tuhoutuiksi.

Lehdistö julisti löydön sensaatioksi; tohtori Hoffmann korostaa mallillisemmin sen ainutlaatuisuutta. Löydös toi vanhoja teoksia päivänvaloon, mutta paljasti myös tulevalle tutkimukselle odottamattomia uusia suuntia ja langanpäitä.

Yhteistyö eri instituutioiden kanssa vie tutkimusta niin ikään FU Berlinin ulkopuolelle. Yhteiset näyttelyt tavoittavat yleisöjä eri puolilla Saksaa, ja hanke kannustaa myös museoita tutkimaan kriittisesti omia kokoelmiaan. Tämä pitää yllä julkista keskustelua taiteen merkityksestä yhteiskunnassa.

Hitlerin hallinnon pilkkaava taidekampanja ei tähdännyt keskusteluun. Natsipropaganda mainosti näyttelyiden suurta suosiota merkinä kansalaisten valppaudesta kulttuurin arveluttavimpia ilmiöitä kohtaan. Propagandistien kannatti vaieta siitä tosiasista, että moni kävijä ymmärsi näyttelyt viimeiseksi mahdollisuudeksi nähdä maan merkittävintä nykytaidetta ennen sen hävitystä.

Päivi Mehtonen

Kuvat ja lisää tietoa aiheesta:
Datenbank zum Beschlagsmein inventar der Aktion "Entartete Kunst", Forschungsstelle "Entartete Kunst", FU Berlin:
http://www.geschkult.fu-berlin.de/e/db_entart_kunst/index.html

Maalaus: Paul Klee,
Die Pauken-Orgel (1930)

Puupiirros: Franz Marc,
Reitschule nach Ridinger (1913)

Maalaus: Franz Marc,
Die ersten Tiere (1913)